

Rued Langgaard: Symfoni nr. 4 *Løvfald* (BVN 124)

Kritisk udgave ved Bendt Viinholt Nielsen

Udgiverens forord om værket

I 1950, da Rued Langgaard en sidste gang havde lejlighed til at gennemgå partituret til symfonien, forsynede han manuskriptet med følgende, overraskende præcise datering: *Komponeret 1916. (12, 13, 16, 17 Marts)*. Om det er en datering efter hukommelsen eller Langgaard har haft en nu forsvundet kilde at støtte sig til, vides ikke. Der er ikke bevaret skitser og udkast til værket, som kan kaste lys over tilblivelsen, men af andre kilder fremgår det, at en fuldstændige skitse til symfonien forelå midt i juni 1916, og at partiturrenskriften blev påbegyndt efter at Langgaard den 1. juli havde taget ophold på Tyringe Badesanatorium i Blekinge, Sverige. Denne renskrift foreligger med slutdateringen 25. juli 1916, tre dage før komponistens 23 års fødselsdag. Værket var da betegnet symfoni nr. 5 og bar titlen *Natur og Tanker*, en titel, der i løbet af de følgende måneder blev ændret, først til *November* og dernæst til *Løvfald*. Nummeret i symfonirækken ændredes fra 5 til 4 i begyndelsen af 1920'erne.

Langgaard sendte straks partituret til Wilhelm Hansens Musikforlag i København med henblik på stemmeudskrivning. Han håbede på en opførelse med Max Fiedler, der i oktober ventedes til København som gæstedirigent. Fiedler havde tre år forinden dirigeret uropførelsen af Langgaards første symfoni i Berlin. En opførelse af den nye symfoni blev det imidlertid ikke til, før Langgaard selv programsatte værket under titlen "*Løvfald*", *Symfoni (es-moll) i én Sats* ved en koncert, han afholdt på eget initiativ den 7. december 1917 i Odd Fellow Palæets store Sal. Komponisten stod i spidsen for Københavns Filharmoniske Orkester. Koncertprogrammet rummede følgende værknote:

Uigenkaldelig - lyder Sommerens Véraab i alt! – Luften – kølig og klar – i tunge Skyer, der driver ved Skumringstide – i alt dirrer som en evig tonende es-moll-Accord – et mægtigt crescendo – et mægtigt diminuendo, som Hjertets Orgel, naar det spiller op i Farens og Angstens Stund, eller naar det aander ud en klagende Hymne til en Morgens Hvidhed, hvori Klokker ringe over Grave – .

Det fremgår af en af anmeldelserne, at koncerten var velbesøgt, og at komponisten var genstand for publikums "stærke begejstring". Dagbladsanmelderne fremhæver den unge komponists talent og håndslag, de orkestrale virkninger og klangfarver, men er stærkt kritiske over den musikalske substans og værkets form. Modtagelsen må ses i lyset af, at symfonien dengang var mere end 300 takter længere end den her udgivne, endegyldige version, og at spilletiden var omkring 35 minutter (af de udeladte dele er kun fragmenter bevaret). Mest indgående var Hagen Hohlenberg i sin omtalte af opførelsen i tidsskriftet *Musik* (2. årg, nr. 1, 1.1.1918):

Langgaards Løvfalds-Symfoni er gjort i en Sats og virker alene af den Grund temmelig kaotisk - overhovedet turde Benævnelsen "Symfoni" være noget misvisende ved et Arbejde, der intet har tilfælles i Bygning med den klassiske Form, der kaldes ved dette Navn; egentlige Themaer forekommer saaledes overhovedet næppe hos Langgaard, - ialfald ikke i gammel Forstand, hvor der af et saadant fordredes Plastik og helst uensartede rhythmiske Bestanddele; derimod udnytter han sine stumpede Ledemotiver i Wagnersk Aand med stor Overlegenhed og fletter af dem sit Tonevæv broget og mangfoldigt som et blomstret Gobelin. Thi savner man hos Langgaard en helstøbt Arkitektur og en plastisk Holdning - hans Musik virker som Helhed lidt for ledløs, lidt for tilfældigt svajende, ganske som hans Dirigeren - saa er til Gengæld den rent koloristiske Virkning saa meget desto større; der var i denne hans Symfoni (es-moll) alle Oktoberskovens Farver, alt det matrøde, gule og violette, Løvet's Sitren, Bladenes Dalen, det lange Sus og Trækfuglenes fjærne Skrig; og ud af det hele formede sig tilsidst noget som en højtidsfuld Natur-Choral. - .

En andenopførelse fulgte 31. august 1918 i Tivoli, hvor Frederik Schnedler-Petersen havde taget symfonien på programmet. De kortfattede koncertanmeldelser i *Politiken* og *Berlingske Tidende* omtaler Langgaards talent og dristighed, men finder hans idéer uklare og det musikalske udbytte begrænset.

I 1920 gennemgik symfonien en omfattende revision. En stor del af værket blev udeladt, nogle mindre passager blev tilføjet, og den oprindelige slutning blev erstattet af en ny og kortere. I denne form blev værket præsenteret ved en nordisk koncert i Heidelberg, Tyskland, den 24. januar 1921. Komponisten stod selv i spidsen for Städtisches Orchester – det øvrige program tog initiativtageren til koncerten, dirigenten Hans Seeber-van der Floe, sig af. Senere på året afholdt van der Floe en tilsvarende koncert i Darmstadt, hvor Langgaard havde lejlighed til at dirigere Hessische Landestheater-Orchester, som opførte symfonien i Saalbau den 2. december. Symfoniens tyske titel var *Herbstpfade*. I Heidelberg udleveredes et programblad, som ikke synes bevaret, men noten om værket gengives måske i sin helhed i omtalen af koncerten i *Neue Musik-Zeitung* (Stuttgart, årg. 42, nr. 11, 3.3.1921):

Die über der Herbstlandschaft schwebende Gewitterwolke Jehovas trägt die Farbe des Lebens. Diese kraftstossende Landschaft: Die grosse Mutter Erde hat ihr suchendes Auge auf das Unabwendbare gerichtet, und es bebt die stumme Sprache des Auges wie die Glocke der Allerseelen gegen einen blutrötlichen Abendhimmel.

I Darmstadt rapporteres ikke om nogen forklarende note, men symfonien blev her til gengæld ledsaget af følgende overskrifter i programmet: *Regenlandschaft im Herbst – Nebel – Auf Nimmerwiedersehn – Abschluss: Herbstsonntag*. Disse titler kendes ikke fra nodekilderne.

Modtagelsen i de lokale aviser var i Heidelberg ret forbeholden, hvad der dog til dels blev begrundet med Langgaards utilstrækkelige præstation som dirigent. I den førnævnte omtale i *Neue Musik-Zeitung* fremhæves imidlertid klarheden i præsentationen af idéerne og det stort tænkte, alvorlige og dybtføjte i værket. Også Darmstadt-pressens bedømmelse var af vekslende karakter. En Dr. Stiefenhofer var i *Darmstädter Zeitung* 5. december 1921 næsten overstrømmende i sin omtale:

[...] Die musikalischen Gedanken an sich aber und ihre Formulierung, die Ursprünglichkeit der Erfindung und die Wucht der Diktion sind so bedeutsam, dass man voll verwunderung aufhorchen muss. Langgaard ist unstreitig ein Kunder des kommenden, und ich bin überzeugt, dass sein Name künstighin mit Achtung genannt werden wird [...]

Næste opførelse af symfonien var en studieopførelse med Statsradiofoniens symfoniorkester, som under Emil Reesens ledelse præsenterede værket i et rent Langgaard-program i radioserien "Vor Tids danske Komponister" den 6. juni 1930. I programmet annonceres symfonien som *Løvfald, Symfonisk Digting*. I 1936 indføjede Langgaard for første gang overskrifter i partituret. Samme år genindsendte han det som programforslag til Statsradiofonien, hvor det kom dirigenten Launy Grøndahl i hænde. Grøndahl opførte symfonien første gang med Radio-Orkestret den 12. april 1939 som studieopførelse. Langgaard udtalte sin glæde over udførelsen, og 28. december 1939 skrev Grøndahl til Langgaard (brev i KB, HA, Utilg. 554,6):

Kære Rud Langgaard.

Mon De har faaet Meddelelse om at jeg ved min Torsdagskoncert i Februar spiller Deres "Løvfald"? Ialfald ved jeg at jeg personlig efter Opførelsen sidste Gang sagde til Dem at jeg ønskede det. Baade Orkester-medlemmerne og jeg fandt Deres Værk saa fremragende at hver een af Musikerne jo syntes at min Ide var glimrende. Om Deres Symfoni er et Mesterværk vil Tiden maaske fastslaa, men at den er en Mesters Værk er vi enige om – saa højt ragende op over alt det Smaakrav som i Tiden "frembringes" herhjemme. Jeg tror vi skal faa en Opførelse som vil gøre Dem Glæde, selv har jeg forlængst begyndt et indgaaende Studium af Symfonien og Prøver faar vi nok af.

Med venlig Hilsen

Deres Launy Grøndahl

Den omtalte Torsdagskoncert fandt sted den 22. februar 1940 i Statsradiofonibygningen ("Stærekassen"). Programmet anfører de nye overskrifter: *Skovbrus – Opklarende Vejr – Tordenbyger – Vindstød – Hvile – Stormnat – Søndag Morgen – Forbi*. Det var første gang i 12 år, en symfoni af Langgaard var blevet koncertopført i København, og anmelderne roste orkestret for initiativet. Et par af aviserne skrev ganske kortfattet og forbeholdent om værket, men i *Berlingske Aftenavis* (23.2.1940) var "P.G." (Peder Gram) mere positiv: "... der er baade Form og Fantasi over dette Værk... Langgaard har næppe nogen Sinde staaet sit Maal nærmere end her. I det varme Bifald, der paafulgte, laa Publikums fulde Tilslutning." Og samme dag skrev *Berlingske Tidendes* "K.F." (Kaj Flor) bl.a.: "Det er Inspirationen, Anslaget, der er Rued Langgaards Styrke. Der er undertiden et Greb i hans Musik som hos de største – f. Eks. er dette Skovbrus i Indledningen anslaaet med en Styrke, helt igennem orkestermæssigt følt..." – og han fortsatte: "Rued Langgaards Svaghed ligger i den manglende Evne til at gennemarbejde Motiver af vægtigere Indhold. Men denne Mangel føles ikke saa stærkt i dette ifølge sin Karakter mere sammensatte Arbejde..."

I 1950 programsatte Launy Grøndahl igen symfonien (som studieopførelse) ved en "Fællesnordisk Koncert fra Danmark" med direkte radiotransmission til alle fem nordiske lande. Forud for opførelsen, som fandt sted den 13. december 1950, sendte Grøndahl partituret til Langgaard, som nu var bosat i Ribe, og bad ham indføje metronomtallet og "gode dessiner" i manuskriptet. Langgaard benyttede lejligheden til at foretage en del retoucheringer, ligesom han ændrede næsten alle overskrifter i værket. Sidste gang, Grøndahl dirigerede *Løvfald*, var 15. september 1952 ved Radiosymfoniorkestrets mindekoncert (uden publikum) for den i juli afdøde komponist.

Radosymfoniorkestret indspillede symfonien i 1973 med John Frandsen som dirigent. Indspilningen blev udsendt året efter, hvor også partitur og stemmer blev udgivet i en førsteudgave af Samfundet til Udgivelse af Dansk Musik i organist Finn Reiffs redaktion (noderne bærer udgivelsesåret 1973). Frandsen stod for den første koncertopførelse af værket siden 1940 ved Torsdagskoncerten den 2. april 1981. Nærværende kritisk redigerede udgave opførtes første gang under Thomas Dausgaards ledelse på Torsdagskoncerten den 17. september 2001. Dausgaards fortolkning blev udsendt på cd i 2002 (Dacapo 8.224215).

© *Bendt Viinholt Nielsen, juni 2001 (maj 2002)*